

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ: 2021-2022

**«Γεώργιος ο Κρης. Συμβολή στην Ιστορία, Ερμηνεία και Εκτέλεση της
Ψαλτικής κατά το β΄ ήμισυ του 18^{ου} αιώνας»**

**«George the Cretan. Contribution to the History, Interpretation and
Performance of Psaltic Art at the period of the 2nd half of the 18th century»**

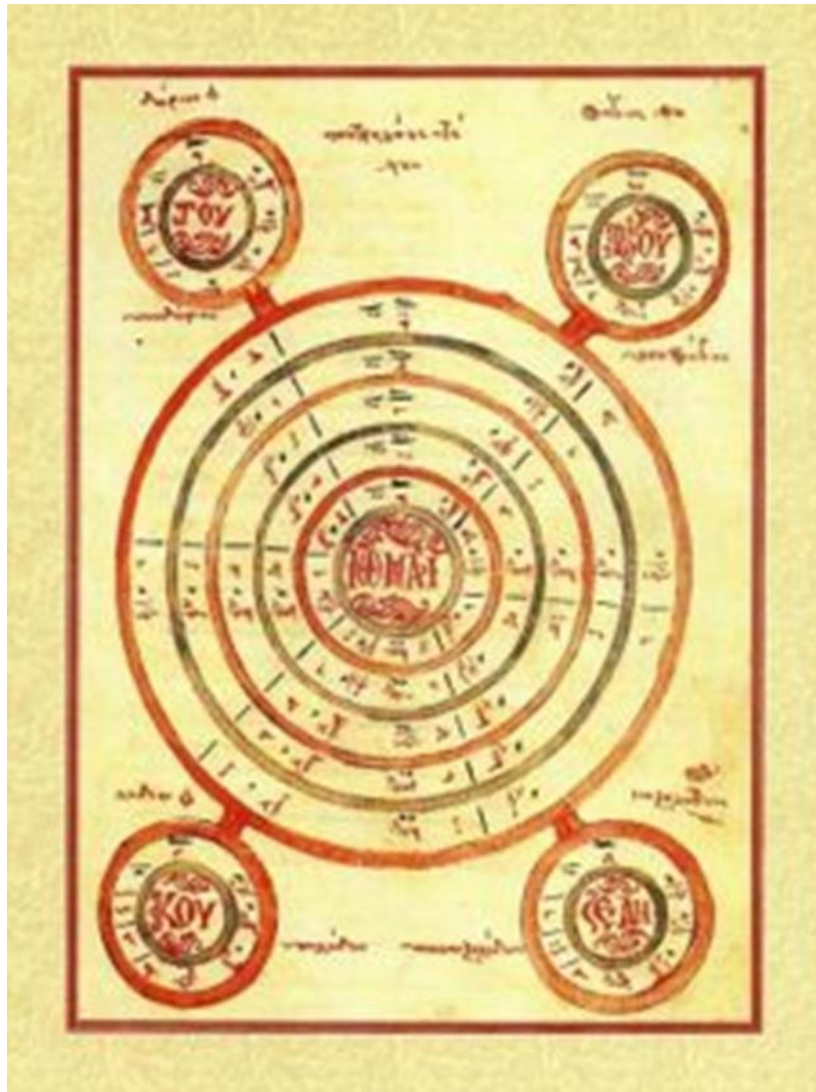
Πτυχιακή Εργασία του Δημητρίου Κλειώτη (Α.Μ. msa19103)

Επιβλέπων: π. Νεκτάριος Πάρης, Καθηγητής, Δρ. Θ., D.M.

Συνεργαζόμενο Μέλος: Δρ. Γεώργιος Α. Πατρόνας, Μέλος ΕΕΠ

Θεσσαλονίκη 2022

*Στον Αείμνηστο Παππού μου,
Πρωτοπρεσβύτερο Εμμανουήλ Α. Γαβριλάκη*

Τροχός της Οκταχίας του Αγίου Ιωάννου του Κουκουζέλη

Πηγή: <https://www.vyzantinestechnes.gr/ioannis-koukouzelis-prostatis-agios-ton-psalton-a-meros/> (Ημερομηνία Διαδικτυακής Ανάκτησης: 18/1/2022)

Περιεχόμενα

Προλεγόμενα.....	5
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1^ο – Η μουσική προσωπικότητα Γεωργίου του Κρητός.....	9
1.1.Βιογραφικά Στοιχεία.....	9
1.2.Δάσκαλος της Ψαλτικής Τέχνης.....	10
1.3. Εξηγητικό Έργο-Σημειογραφία	11
Κεφάλαιο 2^ο – Εργογραφία Γεωργίου του Κρητός.....	12
2.1. Το μελοποιητικό έργο του Γεωργίου στην χειρόγραφη παράδοση	13
2.2. Το μελοποιητικό έργο του Γεωργίου στις έντυπες μουσικές εκδόσεις	38
Κεφάλαιο 3^ο – Τροπική Ανάλυση Κρατήματος	40
3.1 Τα Κρατήματα στην Ψαλτική Τέχνη	40
3.2. Ο ήχος πλάγιος του τετάρτου.....	41
3.3. Ανάλυση του κρατήματος.....	42
Επιλεγόμενα.....	46
Μουσικό Παράρτημα.....	48
Πηγές και Βοηθήματα	51

Προλεγόμενα

Η παρούσα ερευνητική πτυχιακή εργασία συνιστά σπουδή στην βιοεργογραφία του μελοποιού Γεωργίου του Κρητός, ο οποίος ακμάζει και δραστηριοποιείται μουσικά κατά το β' ήμισυ του 18^{ου} αιώνας, αποτελώντας ταυτόχρονα και το ερευνητικό επιστέγασμα του προπτυχιακού προγράμματος της Κατεύθυνσης Βυζαντινής Μουσικής του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης. Αναφορικά με την δομή της εργασίας, αυτή αποτελείται από την Εισαγωγή, το Κύριο Μέρος που είναι χωρισμένο σε τρία επιμέρους υποκεφάλαια, τα Επιλεγόμενα, το Μουσικό Παράρτημα και τις Πηγές και τα Βοηθήματα που χρησιμοποιήθηκαν για την επιστημονική τεκμηρίωση. Στη εισαγωγή αναφέρονται τα ιστορικά δεδομένα και τα μουσικά ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά την περίοδο δράσης του Γεωργίου, προσδιορίζοντας με αυτό τον τρόπο την γενικότερη περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής εκείνης στο μουσικό και καλλιτεχνικό συγκείμενο.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία συνοπτική παρουσίαση των βιογραφικών στοιχείων του μελοποιού. Στοιχεία που σκιαγραφούν μία μουσική προσωπικότητα σε επίπεδο διδασκαλίας, μελοποιίας και μουσικής εξήγησης. Εν συνεχεία, το δεύτερο κεφάλαιο αποτελεί μία καταλογογράφηση των μουσικών έργων του Γεωργίου, όπως αυτά απαντώνται σε επιλεγμένους έντυπους καταλόγους χειρογράφων, αλλά και σε έντυπες μουσικές εκδόσεις. Συγκεκριμένα, τα έργα που εντοπίστηκαν στους εκδεδομένους καταλόγους χειρογράφων, παρουσιάζονται και καταλογογραφούνται σε πίνακες ανά Ακολουθία (Εσπερινός – Όρθρος – Θεία Λειτουργία) και ανά μέλος, ενώ για τα έργα των έντυπων μουσικών εκδόσεων (εξηγημένα στην Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας) υπάρχει αναφορά και παραπομπή στην μουσική έκδοση με την μορφή των υποσημειώσεων. Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται η τροπική ανάλυση ενός επιλεγμένου κρατήματος σε ήχο πλάγιο του τετάρτου, σύνθεση Γεωργίου του Κρητός. Το ερευνητικό αυτό τρίπτυχο, φιλοδοξεί αφενός να παρουσιάσει ένα μέρος της βιοεργογραφίας του Γεωργίου, αφετέρου με την τροπική ανάλυση να αναδειχθεί η μουσικότητα του επιλεγμένου μέλους και του μελοποιού, προσδοκώντας να αποτελέσει αξιόλογη πηγή πληροφοριών για την βυζαντινομουσικολογική και όχι μόνο επιστημονική κοινότητα.

Στο σημείο αυτό, οφείλω να εκφράσω τις βαθύτατες και ολόθερμες ευχαριστίες μου στον Καθηγητή Ερμηνείας και Εκτέλεσης της Ψαλτικής Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και Αρχιμανδρίτη του Οικουμενικού Θρόνου, π. Νεκτάριο Πάρη, ο οποίος από την πρώτη μέρα των σπουδών μου κατηύθυνε τα μουσικά μου διαβήματα, οδηγώντας με σε θεωρητικές, μουσικολογικές και ερμηνευτικές αναζητήσεις, οι οποίες ήταν μέχρι τότε για εμένα παντελώς άγνωστες. Τον ευχαριστώ και τον ευγνωμονώ για όλα.

Εγκάρδιες ευχαριστίες οφείλω στον συνεπιβλέποντα της Πτυχιακής μου Εργασίας, Δρ. Γεώργιο Α. Πατρώνα για την αμέριστη συμπαράστασή του σε αυτό το τετραετές μουσικό ταξίδι, για τις συμβουλές του σε θέματα διδακτικής και ερμηνείας και για την εμπιστοσύνη που διαρκώς μου έδειχνε σε σημαντικές για εμένα περιστάσεις. Επιπρόσθετα, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω και τους άλλους δύο διδάσκοντες στην Κατεύθυνση Βυζαντινής Μουσικής, Δρ. Βασιλείου Βασίλειο και Δρ. Σπυράκου Ευαγγελία, οι οποίοι ενίσχυσαν παντοιοτρόπως τις μουσικές μου σπουδές. Ακόμη, ευχαριστώ την αγαπημένη μου σύζυγο Χρυσούλα για την στήριξη, την συμπαράσταση, την υπομονή και την αγάπη με την οποία διαρκώς με περιβάλλει, κατανοώντας με έναν μοναδικό τρόπο όλα αυτά που ο χρόνος και ενδεχομένως η απόσταση μας έχουν στερήσει.

Τελευταίο, μα πάντοτε πρώτο στην ψυχή και στην καρδιά μου, ευχαριστώ τον αείμνηστο παππού μου, πρωτοπρεσβύτερο Εμμανουήλ Α. Γαβριλάκη, για όλα αυτά που κατά την διάρκεια της ζωής του πλουσιοπάροχα μου χάρισε. Του αφιερώνω την παρούσα πτυχιακή μελέτη ως ελάχιστο αντίδωρο τιμής, αγάπης και ευγνωμοσύνης.

Καταληκτικά, ο νους μου γυρίζει στο έτος 2018, όταν κι έδωσα κατατακτήριες εξετάσεις για την εισαγωγή μου στο Τμήμα. Πλέον, τα παραφρασμένα λόγια του Πλουτάρχου ηχούν στα αυτιά μου και αντικατοπτρίζουν μία καθοριστική για εμένα τετραετία: «Η γνώση δεν είναι ένα δοχείο που πρέπει να γεμίσεις, αλλά μία φωτιά που πρέπει να ανάψεις».

Δημήτριος Κλειώτης,

Ιούνιος 2022

Εισαγωγή

Περιρρέουσα Ατμόσφαιρα

Η παρούσα ερευνητική εργασία πραγματεύεται την μελέτη της βιογραφίας, την συνθετική δραστηριότητα και την συμβολή στην Ερμηνεία και Εκτέλεση της Ψαλτικής Τέχνης κατά το β' ήμισυ του 18^{ου} αιώνας του μελοποιού Γεωργίου του Κρητός. Η έννοια του μελοποιού και της μελοποιίας στην βυζαντινή μουσική αναφέρεται και εξηγείται στο θεωρητικό του Χρυσάνθου. Σύμφωνα με τον Χρυσάνθο «μελοποιία είναι δύναμις κατασκευαστική μέλους. Κατασκευάζομεν δὲ μέλος, ὄχι μόνον ψάλλοντες τετριμμένας διαφόρους ψαλμωδίας, ἀλλ' ἐφευρίσκοντες καὶ γράφοντες καὶ ἴδια νέα μέλη τοῖς ἀκροαταῖς ἀρέσκοντα. Ἄρα διαφέρει ἡ μελοποιία τῆς μελωδίας· διότι ἡ μὲν μελωδία εἶναι ἀπαγγελία μέλους· ἡ δὲ μελοποιία εἶναι ἕξις ποιητική¹». Μέσα σε αυτές τις μουσικές συνθήκες και εντός αυτών των μελοποιητικών κριτηρίων, ο Γεώργιος ο Κρης χαράζει την δική του συνθετική δραστηριότητα, η οποία έχει να επιδείξει ένα αξιόλογο μουσικό έργο, συνιστώντας συνάμα μία αξιομνημόνευτη παρακαταθήκη για την βυζαντινή μουσική κληρονομιά και την νεότερη εποχή της Ψαλτικής Τέχνης.

Τοποθετώντας χρονικά τον μελοποιό που απασχολεί την παρούσα εργασία, η περίοδος ακμής του εντάσσεται από τα τέλη του 18^{ου} αιώνας έως και τα μέσα του 19^{ου}². Η πληροφορία αυτή μας επιτρέπει να μελετήσουμε την περιρρέουσα ατμόσφαιρα που επικρατούσε εκείνη την χρονική περίοδο στο μουσικό γίγνεσθαι της Ψαλτικής Τέχνης και με κριτήριο τις περιόδους εξέλιξης της βυζαντινής μελοποιίας, να εντάξουμε τον Γεώργιο στην «δεύτερη μεγάλη ακμή» μετά την Άλωση (1770-1820), η οποία ονομάζεται και «Κλασικισμός της Ψαλτικής Τέχνης³». Σε αυτή την περίοδο (εποχή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού) λαμβάνουν χώρα καθοριστικά συμβάντα για την ιστορία και για την διαμόρφωση της σημερινής Ψαλτικής Επιστήμης και Τέχνης⁴. Δύο γεγονότα είναι αυτά που σημάδεψαν την προαναφερθείσα πενήνταετία. Αρχικά, σπουδαίοι και εμπνευσμένοι μελουργοί (Πέτρος ο Πελοποννήσιος, Πέτρος ο

¹ Χρυσάνθος ο εκ Μαδύτων, *Θεωρητικόν Μέγα της Μουσικής* (Τεργέστη, 1832), 174.

² Θεοχάρης Δετοράκης, «Κρήτες Μεταβυζαντινοί Υμνογράφοι», 244.

³ Μαρία Αλεξάνδρου, *Εισαγωγή στην Βυζαντινή Μουσική* (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2016), 82.

⁴ Αλεξάνδρου, *Εισαγωγή στην Βυζαντινή Μουσική*, 92.

Βυζάντιος, Ιάκωβος ο Πελοποννήσιος) αναδιαμορφώνουν την μουσική παράδοση της εποχής τους, η οποία συνιστά την βάση του σημερινού ψαλτικού ρεπερτορίου⁵. Ο Πελοποννήσιος Πέτρος (1735/40- 1778) που ονομάζεται και «τέταρτη πηγή της ελληνικής μουσικής», μελοποιεί σύμφωνα με τον νέο τρόπο το Αναστασιματάριο (αργό και σύντομο), το Ειρμολόγιο των Καταβασιών, το Δοξαστάριο, τονίζει σύντομα μέλη όπως τα αντίφωνα, τα μεγαλυνάρια του Μεγάλου Σαββάτου, τα τυπικά, συνθέτει μεγάλο αριθμό χερουβικών, κοινωνικών, δοξολογιών, πασαπνοαρίων και συμβάλλει τα μέγιστα στην απλούστευση της μεσοβυζαντινής σημειογραφίας. Ταυτόχρονα, ο μαθητής του ο Πέτρος ο Βυζάντιος (+1808) ακολουθώντας τα βήματα του δασκάλου του συμπληρώνει το Αναστασιματάριο και το Ειρμολόγιο των καταβασιών, συνθέτει και ο ίδιος αρκετά μέλη στο παπαδικό γένος μελοποιίας και μετέρχεται μία ακόμη περισσότερο αναλυτική γραφή για την εξήγηση των μελών. Η τριανδρία συμπληρώνεται με τον Ιάκωβο τον Πελοποννήσιο (Πρωτοψάλτης της ΜτΧΕ, +1800), ο οποίος χρησιμοποιώντας θέσεις από το στιχηρικό και ειρμολογικό γένος της βυζαντινής μελοποιίας, μελοποιεί το Δοξαστάριο, έργο σπουδαίο και υψηλής μουσικής αισθητικής αξίας στο οποίο γίνεται εκτός των άλλων και η χρήση του μουσικορητορικού σχήματος της μιμήσεως προς τα νοούμενα. Το έργο αυτό του Ιακώβου Πρωτοψάλτου καταγράφεται από τον μαθητή του Γεώργιο τον Κρήτα και στην Νέα Μέθοδο της Αναλυτικής Σημειογραφίας εξηγείται από τον Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα⁶.

Το δεύτερο καθοριστικό ιστορικό γεγονός που λαμβάνει χώρα αυτή την χρονική περίοδο είναι γνωστό ως «η μεταρρύθμιση των Τριών Διδασκάλων», δηλαδή η διαμόρφωση, η χρήση και η διδασκαλία της Νέας Αναλυτικής Μεθόδου Σημειογραφίας, η οποία επικρατεί μέχρι και τις μέρες μας⁷. Ο νέος αυτός τρόπος λειτουργίας και χρήσης των σημαδίων της Ψαλτικής Τέχνης καθιερώνεται και επίσημα το έτος 1814, παραμονές των Χριστουγέννων στην Κωνσταντινούπολη από τον τότε ιεροδιάκονο και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπο Δυρραχίου Χρύσανθο, τον λαμπαδάριο του πατριαρχικού ναού Γρηγόριο και τον μουσικολογιώτατο Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα⁸.

⁵ Ο.π., 92.

⁶ Για τις πληροφορίες σχετικά με την ζωή και το έργο του Πέτρου Πελοποννησίου, Πέτρου Βυζαντίου και Ιακώβου Πρωτοψάλτου βλ. Αλεξάνδρου, *Εισαγωγή στην Βυζαντινή Μουσική*, 92-93.

⁷ Περισσότερες πληροφορίες για τις διεργασίες και την μετέπειτα καθιέρωση της Νέας Μεθόδου βλ. Μανόλης Χατζηγιακουμής, *Η εκκλησιαστική μουσική του ελληνισμού μετά την Άλωση (1453-1820)- Σχεδιάγραμμα Ιστορίας* (Αθήνα: Κέντρον Ερευνών και Εκδόσεων, 1999), 76-110.

⁸ Γρηγόριος Στάθης, *Ερωταποκρίσεις και Ακριβολογήματα* (Αθήνα: IBM, 2016), 22-23.

Μέσα σε αυτό τον ιστορικό χωροχρόνο ζει και δραστηριοποιείται ο Γεώργιος ο Κρης διαμορφώνοντας την μουσική του προσωπικότητα σε επίπεδο σύνθεσης, μουσικής εξήγησης και διδασκαλίας της Ψαλτικής Τέχνης.

1^ο Κεφάλαιο

Η μουσική προσωπικότητα Γεωργίου του Κρητός

1.1. Βιογραφικά Στοιχεία

Οι πληροφορίες για την ζωή και το έργο του Γεωργίου του Κρητός είναι περιορισμένες και βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην χειρόγραφη παράδοση (κυρίως για το μουσικό του έργο) και σε ορισμένες μουσικολογικές έρευνες στις οποίες καθρεφτίζονται στοιχεία για τον βίο του.

Αρχικά, η ακριβής ημερομηνία γέννησής του παραμένει άγνωστη και δεν μπορεί με ακρίβεια να καθοριστεί. Ωστόσο, στο χειρόγραφο 580 της ιεροσολυμιτικής βιβλιοθήκης, ο ερευνητής εντοπίζει το εξής σημείωμα: «Ἐν ἀρχῇ σημειώσις τοῦ ἔτους 1815, ὅτι ἐτελεύτησεν ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος κϋρ Γεώργιος Κρήτης μηνὶ δεκεμβρίῳ 7, καὶ ἐνταφιάσαμεν αὐτὸν ἡμέρα τρίτη ἐν Κυδωνίαις ἐν τῇ τοῦ Προδρόμου ἐκκλησίᾳ μετὰ παρρησίας καὶ τιμῆς οὐκ ὀλίγης· ἐξεφωνήθη δὲ καὶ λόγος παρὰ τοῦ σοφολογιωτάτου κυρίου Γρηγορίου ὠραιότατος καὶ ἀρίστου διδασκάλου τῆς σχολῆς τῶν Κυδωνιῶν⁹». Η προαναφερθείσα μαρτυρία μας ενημερώνει ότι ο διδάσκαλος Γεώργιος ο Κρης αφήνει την τελευταία του πνοή στις 7 Δεκεμβρίου 1815. Το έργο του και η γενικότερη προσφορά του στην βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική αναγνωρίζεται «μετὰ παρρησίας καὶ τιμῆς οὐκ ὀλίγης». Εντούτοις, η σημασία του παρόντος χειρόγραφου σημειώματος στον ιεροσολυμιτικό κώδικα έγκειται εκτός των

⁹ Γρηγόριος Στάθης, *Τα Πρωτόγραφα της εξηγήσεως*, τόμος α' (Αθήνα: IBM, 2016), 131.

άλλων και στην παρουσία του Γρηγορίου Πρωτοψάλτου στην κηδεία του Γεωργίου του Κρητός, ο οποίος εκφώνησε και τον επικήδειο λόγο.

1.2. Δάσκαλος της Ψαλτικής Τέχνης

Με βάση τις αναφορές που συναντώνται στην χειρόγραφη παράδοση δύναται να αποδοθεί στον Γεώργιο ο τίτλος του δασκάλου της Ψαλτικής Τέχνης, μολονότι ο ίδιος δεν είχε κάποια επίσημη ψαλτική θέση σε ιερό ναό και δεν άσκησε ποτέ το διακόνημα του ιεροψάλτη στο αναλόγιο¹⁰. Ο ίδιος διετέλεσε αρχικά μαθητής του Μελετίου¹¹ Σιναΐτου του Κρητός (1770), του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, του Βυζαντίου Πέτρου και αργότερα του Ιακώβου Πρωτοψάλτου¹². Στον κώδικα Ζακύνθου 17 (συλλογή Παναγιώτη Γριτσάνη) πιστοποιείται η σχέση μαθητείας του Κρητός με τον Πρωτοψάλτη Ιάκωβο, καθώς και η πληροφορία ότι ο Γεώργιος καταγράφει το Δοξαστάριο του δασκάλου του. Ειδικότερα διαβάζουμε τα εξής: «συνετέθη κατά συντομώτερον τρόπον ἐκ θέσεων στιχηρῶν τε καὶ εἰρμολιγικῶν καὶ ἐξεπονήθη δι' εὐρύθμου καὶ συντετμημένου τρόπου παρ' Ἰακώβου Πρωτοψάλτου [...] καὶ δι' ὑπαγορεύσεως αὐτοῦ ἐγράφη ἐν πάσῃ σαφηνείᾳ τῇ χειρὶ Γεωργίου τοῦ Κρητός καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ... Ἀμήν¹³». Η μουσική αξία του Γεωργίου, δεδομένου του ότι αυτή μαρτυρείται σε πλειάδα χειρόγραφων αναφορών, είναι σημαντική και αναγνωρισμένη από την μουσική κοινότητα της τότε εποχής. Ενδεικτικά, στον κώδικα Ξηροποτάμου 29 υπάρχει η ακόλουθη ένδειξη: «Πολύελεος κύρ Γεωργίου τοῦ Κρητός, τοῦ μετὰ τὸν πρωτοψάλτην Ἰάκωβον, μόνου μουσικωτάτου¹⁴...». Σε άλλη αναφορά και συγκεκριμένα στον κώδικα Ξηροποτάμου 318, φ. 140α διαβάζουμε: «Οὗτος μόνος ὁ εὐδοκιμῶν ἐν τῇ μουσικῇ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν ἐν τῷ τρέχοντι αἰῶνι¹⁵».

Κατά την διάρκεια της ζωής και της μουσικής του δράσης, ο Γεώργιος αναπτύσσει ένα πλούσιο διδασκαλικό έργο με κέντρο την Κωνσταντινούπολη, την Χίο

¹⁰ Γρηγόριος Αναστασίου, *Τα Κρατήματα στην Ψαλτική Τέχνη* (Αθήνα: IBM, 2005), 382.

¹¹ Στον Μελέτιο αποδίδεται η μελοποίηση πολυελέων, δοξολογιών, αργών πασαπνοαρίων του Όρθρου, καλοφωνικών ειρμών, μαθήματα του Μαθηματαρίου αλλά και του Κρατηματαρίου, με τα περισσότερα να είναι εξηγημένα στην *Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας* {βλ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, *Ιστορική Επισκόπησις* (Αθήνα, 1904), 123}.

¹² Στάθης, *Τα Πρωτόγραφα της εξηγήσεως*, τόμος α', 131.

¹³ Ο.π., 132.

¹⁴ Γρηγόριος Στάθης, *Τα Χειρόγραφα*, τόμος α' (Αθήνα: IBM, 1975), 75.

¹⁵ Ο.π., 147.

και τις Κυδωνίες, αναδεικνύοντας πολλούς αξιόλογους και διακεκριμένους μαθητές¹⁶. Ενδεικτικά αναφέρονται: Σταυράκης ο β΄ δομestιχος της ΜτΧΕ επί πρωταψαλτίας Μανουήλ, Νικηφόρος ο Χίος, Αντώνιος ο λαμπαδάριος, Πέτρος ο Εφέσιος, Κωνσταντίνος ο Πρωτοψάλτης, Πέτρος ο Αγιοταφίτης, Ευτύχιος Ογουρλούς, Ζαφείριος Ζαφειρόπουλος, Θεόδωρος ο Φωκαέας¹⁷, αλλά και ο Απόστολος Κώνστας ο Χίος, ο οποίος απέκτησε πολλά μουσικά εφόδια όχι μόνο από τον Πέτρο τον Βυζάντιο, αλλά και από τον Γεώργιο τον Κρήτα¹⁸. Αξιοσημείωτη είναι η πληροφορία που θέλει τον Απόστολο Κώνστα τον Χίο να ακούει και να καταγράφει σε μία πιο αναλυτική μουσική σημειογραφία τις Δεινές Θέσεις του Δοξασταρίου του Ιακώβου «ἐκ στόματος Γεωργίου τοῦ Κρητός¹⁹». Ταυτόχρονα, υπάρχει η πληροφορία ότι ο Γεώργιος ήταν πολλές φορές προσκεκλημένος στην Κωνσταντινούπολη, από τους τρεις επιφανείς δασκάλους και εφευρέτες της Νέας Μεθόδου παρασημαντικής της βυζαντινής μουσικής, αλλά αυτή η συνεργασία δεν ευδοκίμησε, εξαιτίας του θανάτου του το 1815²⁰. Συγκεκριμένα, ανάμεσα στον Γεώργιο και στον Γρηγόριο Πρωτοψάλτη υπήρξε μία σχέση μουσικής μαθητείας, καθώς ο δεύτερος εχρημάτισε μαθητής του πρώτου και τον αναφέρει ως δάσκαλό του κατά την περίοδο της λαμπαδαρίας του στην Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία²¹. Εκτός από τον Πρωτοψάλτη Γρηγόριο, κοντά στον Γεώργιο τον Κρήτα φαίνεται ότι μαθήτευσε και ο Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας²².

1.3. Εξηγητικό Έργο - Σημειογραφία

Ο Γεώργιος χρησιμοποιεί για την καταγραφή του συνθετικού του έργου την μεσοβυζαντινή εξηγητική σημειογραφία, γνωστή από το 1756²³, ακολουθώντας τα βήματα των προαναφερθέντων διδασκάλων του. Ο Γεώργιος Παπαδόπουλος αποδίδει στον Γεώργιο τον Κρήτα τον χαρακτηρισμό «ο πρόδρομος της νέας γραφικής μεθόδου», καθώς από την γραφή του Κρητός «έμορφώθη» η Νέα Μέθοδος της Αναλυτικής Σημειογραφίας από τους τρεις δασκάλους²⁴. Ταυτόχρονα, ο καθηγητής

¹⁶ Παπαδόπουλος, *Ιστορική επισκόπησις*, 123.

¹⁷ Ο.π., 125-126.

¹⁸ Στάθης, *Τα Πρωτόγραφα της Εξηγήσεως*, τόμος α΄, 133.

¹⁹ Θωμάς Αποστολόπουλος, *Ο Απόστολος Κώνστας ο Χίος και η Συμβολή του στη Θεωρία της Μουσικής Τέχνης* (Αθήνα: IBM, 2002), 39.

²⁰ Ο.π., 126.

²¹ Ευαγγελία Σπυράκου, *Οι Χοροί Ψαλτών κατά την Βυζαντινή Παράδοση* (Αθήνα: IBM, 2008), 520.

²² Αναστασίου, *Τα Κρατήματα στην Ψαλτική Τέχνη*, 382.

²³ Στάθης, *Τα Πρωτόγραφα της Εξηγήσεως*, τόμος α΄, 132.

²⁴ Παπαδόπουλος, *Ιστορική Επισκόπησις*, 125.

Γρηγόριος Στάθης κατατάσσει τον Γεώργιο στην κατηγορία των «μειζόνων εξηγητών», διευκρινίζοντας συνάμα ότι πρόκειται για έναν σημαντικό φορέα της ψαλτικής παράδοσης και άξιο δάσκαλο της εξηγήσεως²⁵. Ωστόσο, οι εξηγητικές του δραστηριότητες είναι περιορισμένες και αυτές που παραδίδονται σε εμάς είναι λιγιστές: πρόκειται για τα χειρόγραφα Παντελεήμονος 977 και Γρηγορίου 40, όπου στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για μουσικές εξηγήσεις του Γεωργίου σε τρεις καλοφωνικούς ειρμούς του Μπερεκέτη Πέτρου (στην εξηγητική σημειογραφία), ενώ στην δεύτερη αναφέρονται εξηγήσεις σε εννέα καλοφωνικούς ειρμούς του προαναφερθέντος Πέτρου²⁶.

2^ο Κεφάλαιο

Εργογραφία Γεωργίου του Κρητός

Το παρόν κεφάλαιο περιλαμβάνει μία προσπάθεια καταλογογράφησης του μελοποιητικού έργου του Γεωργίου του Κρητός. Η παρούσα καταλογογράφηση δομείται σε δύο επιμέρους υποκεφάλαια. Συγκεκριμένα, το πρώτο περιέχει την μελοποιητική παραγωγή του Γεωργίου, όπως αυτή παρουσιάζεται και συναντάται σε συγκεκριμένους και επιλεγμένους καταλόγους χειρογράφων, ενώ το δεύτερο υποκεφάλαιο αναφέρεται σε συνθέσεις του, οι οποίες απαντώνται σε έντυπες μουσικές εκδόσεις και είναι εξηγημένες στην Νέα Μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας. Ειδικότερα, η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για την διαπίστωση του περιεχομένου των κωδίκων είναι η ακόλουθη:

- Για τις Ιερές Μονές Ξηροποτάμου και Δοχειαρίου: Στάθης, Γρηγόριος. *Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος*, τόμος Α΄. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 1975.

²⁵ Στάθης, *Τα Πρωτόγραφα της Εξήγησης*, τόμος α΄, 131.

²⁶ Ο.π., 131.

- Για τις Ιερές Μονές Ξενοφώντος, Παντελεήμονος και Διονυσίου: Στάθης, Γρηγόριος. *Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος*, τόμος Β΄. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 1975.
- Για τις Ιερές Μονές Αγίου Παύλου, Κουτλουμουσίου, Καρακάλου, Φιλοθέου, Σταυρονικήτα και Ιβήρων: Στάθης, Γρηγόριος. *Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος*, τόμοι Γ και Δ΄. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 1995 και 2015 αντίστοιχα.
- Για την Βιβλιοθήκη Κωνσταντίνου Ψάχου (BKΨ): Στάθης, Γρηγόριος. *Τὰ πρωτόγραφα τῆς ἐξηγήσεως εἰς τὴν Νέαν Μέθοδον*, τόμος Β΄, Ο Κατάλογος. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2016.
- Για τα χειρόγραφα της Αγγλίας (συλλογή Additionals): Γιαννόπουλος, Εμμανουήλ. *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς – Ἀγγλία*, τόμος Α΄. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2008.
- Για τα χειρόγραφα της Μουσικῆς Βιβλιοθήκης Χίου: Στρουμπάκης, Μιχαήλ. *Χειρόγραφα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης – Χίος. Ἀναλυτικὸς Περιγραφικὸς Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης τῆς Δημόσιας Κεντρικῆς Ἱστορικῆς Βιβλιοθήκης Χίου «Κοραῆς»*. Χίος: Εκδόσεις Ἄλφα, 2020.

2.1. Το μελοποιητικό έργο του Γεωργίου στην χειρόγραφη παράδοση.

Εσπερινός

- **Αναστάσιμα Εσπέρια της Αγίας Κυριακής του Πάσχα**

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ἦχος	Χρονολογία	Φύλλο
Δοχειαρίου 311	Δοξαστάριον Ιακώβου Πρωτοψάλτου	-	Δεύτερος	1815	243v.
Δοχειαρίου 365	Δοξαστάριον Ιακώβου Πρωτοψάλτου	Νικόλαος Δοχειαρίτης	Δεύτερος	19 ^{ος} αι.	226r.

Δοχειαρίου 1246	Ανθολογία (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	Κοσμάς Δοχειαρίτης	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1820- 1821)	57ν.
Ξενοφώντος 173	Ανθολογία (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (α΄ μισό)	103r.
Παντελεήμονος 1028	Αναστασιματάριο Πέτρου Πελοποννησίου (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	56r.
Διονυσίου 652	Στιχηράριον Γερμανού Νέων Πατρών- Αναστασιματάριον Χρυσάφου του Νέου (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (α΄ μισό)	10r. και εξής (κ.ε.)
Διονυσίου 806	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Δεύτερος	19 ^{ος} αι.	452
Ιβήρων 1015	Δοξαστάριον Ιακώβου Πρωτοψάλτου	Νικόλαος Δοχειαρίτης	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1814)	179r.
Ιβήρων 1996	Ανθολογία Εσπερινού- Όρθρου-Θείας Λειτουργίας	Αλέξανδρος Λιμναίος	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1829)	65
Βιβλιοθήκη Χίου 175	Ανθολογία (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	Γρηγόριος Πρωτοψάλτης	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1815- 1819)	30ν. κ.ε.

Βιβλιοθήκη Χίου 176	Δοξαστάριο Ιακώβου Πρωτοψάλτου και Συλλογή Μελών Ιακώβου Πρωτοψάλτου	Δημήτριος Μπακαής	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1813)	137γ. κ.ε.
------------------------	---	----------------------	----------	--------------------------------	------------

- **Μακάριος Άνιρ**

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ήχος	Χρονολογία	Φύλλο
Δοχειαρίου 1238	Ανθολογία – Εξήγηση Γρηγορίου Πρωτοψάλτου (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του τετάρτου ²⁷	19 ^{ος} αι. (μέσα)	93
Παντελεήμονος 906	Ανθολογία Γρηγορίου Πρωτοψάλτου	Γρηγόριος Λαμπαδάριος (ένας εκ των τριών δασκάλων)	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1816)	26ν.
Παντελεήμονος 923	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Νικόλαος Δοχειαρίτης	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (α' μισό)	49γ.
Παντελεήμονος 953	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Γρηγόριος πρωτοψάλτης (πιθανολογείται)	Πλάγιος του τετάρτου ²⁸	19 ^{ος} αι. (1815- 1825)	9γ.

²⁷ Στην αναλυτική περιγραφή του χειρογράφου αναφέρεται η παρούσα σημείωση: «συντετέθη παρά τοῦ μουσικολογιωτάτου ἐν διδασκάλοις κυρ Γεωργίου του Κρητός, συντομώτερον» (Στάθης, *Τα Χειρόγραφα*, τόμος α', 606).

²⁸ Υπάρχει η ακόλουθη ένδειξη στην αναλυτική περιγραφή: «Μακάριος άνιρ, ἕτερον συντομώτερον παρά κυρίου Γεωργίου Κρητός καὶ ἡμετέρου διδασκάλου» {Γρηγόριος Στάθης, *Τα Χειρόγραφα*, τόμος β' (Αθήνα: IBM, 1976), 270}. Όπως μας πληροφορεί ο καταλογογράφος στο τέλος της αναλυτικής

Παντελεήμονος 1034	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (μέσα)	8ν.
Παντελεήμονος 1314	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (β' μισό)	1
Διονυσίου 704	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (β' τέταρτο)	32r.
Διονυσίου 806	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι.	83
Αγίου Παύλου 107	Συλλογή (Ανοιξανταρίων – Μακάριος Ανήρ) – (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (μέσα)	82
Κουτλουμουσίου 590	Ανθολογία Εσπερινού (εξηγήσεις Γρηγορίου Πρωτοψάλτου)	-	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1825)	22r.
Φιλοθέου 126	Δοξαστάριον Ιακώβου Πρωτοψάλτου και Πέτρου Πελοποννησίου	-	Πλάγιος του τετάρτου ²⁹	19 ^{ος} αι. (1812)	361r .
Ιβήρων 1124	Ανθολογία	Χριστόδουλος Σμυρναίος Σκούφος	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1815)	15r.

περιγραφής, με γνώμονα την σύγκριση της γραφής του Γρηγορίου με άλλα χειρόγραφα, πιθανόν και ο παρών κώδικας να ανήκει στον Πρωτοψάλτη Γρηγόριο.

²⁹ «συντετέθη παρά κϋρ Γεωργίου τοϋ Κρητός, δι' αϊτήσεως τοϋ πανοσιομουσικολογιωτάτου κυρίου Κυπριανού» {Γρηγόριος Στάθης, *Τα Χειρόγραφα*, τόμος γ' (Αθήνα: IBM, 1995), 505}.

Ιβήρων 1996	Ανθολογία Εσπερινού- Όρθρου-Θείας Λειτουργίας	Αλέξανδρος Λιμναίος	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1829)	25
Additionals 56405	Ανθολογία Εσπερινού	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (αρχές, μετά το 1805)	25β
Βιβλιοθήκη Χίου 175	Ανθολογία (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	Γρηγόριος Πρωτοψάλτης	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1815- 1819)	1r. κ.ε.

Όρθρος

- *Λόγον Άγαθόν*

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ήχος	Χρονολογία	Φύλλο
Ξηροποτάμου 288	Ανθολογία	Δαμασκηνός Αγραφορενδινιώ της	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (αρχές)	67v.
Ξηροποτάμου 299	Ανθολογία	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (περ. 1810)	234 ³⁰
Ξηροποτάμου 411	Ανθολογία	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (περ. 1835)	42v.
Δοχειαρίου 1239	Ανθολογία (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι.	226

³⁰ Στην αναλυτική περιγραφή του χειρογράφου αναφέρεται η παρούσα σημείωση: «Πολυέλεος κυρ Γεωργίου του Κρητός, του μετά τον Ιάκωβον μόνου μουσικωτάτου· (Στάθης, *Τα Χειρόγραφα*, τόμος α', 75).

Δοχειαρίου 1246	Ανθολογία	Κοσμάς Δοχειαρίτης	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (1820- 1821)	173v.
Ξενοφώντος 102	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο - Ανθολογία (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (1830- 1840)	128r.
Ξενοφώντος 131	Ανθολογία (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι.	138v.
Παντελεήμονος 906	Ανθολογία Γρηγορίου Πρωτοψάλτου	Γρηγόριος Λαμπαδάριος (ένας εκ των τριών δασκάλων)	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (1816)	109r.
Παντελεήμονος 912	Ανθολογία Παπαδικού Γένους (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (1820- 1830)	91r.
Παντελεήμονος 950	Ανθολογία	Θεοφάνης μοναχός	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (1815- 186)	188v.
Παντελεήμονος 1036	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (μέσα)	150r.
Γρηγορίου 11	Ανθολογία	-	Βαρύς	18ος αι, (τέλη)	141v.
Γρηγορίου 27	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι, (μέσα)	168v.
Διονυσίου 704	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (β' τέταρτο)	130v.

Διονυσίου 764	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (μέσα)	231
Διονυσίου 768	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (μέσα)	99r.
Διονυσίου 806	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Βαρύς	19 ^{ος} αι.	558
Αγίου Παύλου 15	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (1813)	201
Καρακάλου 236	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι.	184
Φιλοθέου 126	Δοξαστάριον Ιακώβου Πρωτοψάλτου και Πέτρου Πελοποννησίου	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (1812)	364r.
Ιβήρων 1124	Ανθολογία	Χριστόδουλος Σμυρναίος Σκούφος	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (1815)	72r.
Ιβήρων 1984	Ανθολογία Εσπερινού- Όρθρου (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Συμεών Ιβηρίτης	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (μέσα)	233r.
Additionalis 6197	Ανθολογία	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (αρχές, 1810)	84a
Βιβλιοθήκη Χίου 184	Συλλογή Εξηγήσεων	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι.	22r.

ΒΚΨ Φάκελος Δ΄	Ανθολογία Όρθρου (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Γρηγόριος Πρωτοψάλτης	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (1816- 1817)	109β
----------------	---	--------------------------	-------	--------------------------------------	------

• **Ασματικό ψαλλόμενο στην εορτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού**

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ήχος	Χρονολογία	Φύλλο
Ξηροποτάμου 413	Ανθολογία	-	Τέταρτος (Άγια)	19 ^{ος} αι. (περ. 1835)	30ν.
Δοχειαρίου 404	Ανθολογία (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	-	Τέταρτος (Άγια) ³¹	19 ^{ος} αι. (περ. 1840)	271ν.
Ξενοφώντος 148	Ανθολογία Β΄ τόμος (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	Τραϊανός ιερέας	Τέταρτος (Άγια)	19 ^{ος} αι. (1824)	74τ.
Παντελεήμονος 1313	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Τέταρτος (Άγια)	19 ^{ος} αι. (1852)	65
Διονυσίου 807	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Τέταρτος (Άγια)	19 ^{ος} αι. (α΄ μισό)	246τ.
Βιβλιοθήκη Χίου MB 1	Ανθολογία Όρθρου (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Αντώνιος Μαλλέας	Τέταρτος (Άγια)	19 ^{ος} αι.	63ν.

³¹ Στην αναλυτική περιγραφή του χειρογράφου αναφέρεται η παρούσα σημείωση: «Πολυέλεος κυρ Γεωργίου του Κρητός, του μετά τον Ιάκωβον μόνου μουσικωτάτου· (Στάθης, *Τα Χειρόγραφα*, τόμος α΄, 75).

• **Δοξολογία**

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ήχος	Χρονολογία	Φύλλο
Ξηροποτάμου 359	Ανθολογία	Παΐσιος Ξηροποταμινός	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (περ 1842).	196r.
Δοχειαρίου 1239	Ανθολογία (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (περ)	678
Δοχειαρίου 1246	Ανθολογία	Κοσμάς Δοχειαρίτης	Πλάγιος του Τετάρτου	19ος αι. (1820- 1821)	300v.
Διονυσίου 806	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Πλάγιος του τετάρτου ³²	19 ^{ος} αι.	875
Σταυρονικήτα 240	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (μέσα)	129v.
Βιβλιοθήκη Χίου 175	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Γρηγόριος Πρωτοψάλτης	Πλάγιος του τετάρτου ³³	19 ^{ος} αι. (1815- 1819)	30v. κ.ε.
ΒΚΨ Φάκελος Ε΄	Ανθολογία Θείας Λειτουργίας	Γρηγόριος Πρωτοψάλτης	Πλάγιος του τετάρτου	1817	96β

³² Στην αναλυτική περιγραφή υπάρχει η αναφορά: «Δοξολογία πάνυ έντεχνος και τερπνή» (Στάθης, *Τα Χειρόγραφα*, τόμος β΄, 853).

³³ Στην αναλυτική περιγραφή του χειρογράφου υπάρχει η αναφορά στην οποία ο Γρηγόριος Πρωτοψάλτης αναφέρει τον Γεώργιο τον Κρήτα ως διδάσκαλό του («παρά Γεωργίου του Κρητός και ήμετέρου διδασκάλου») {Μιχάλης Στρουμπάκης, *Χειρόγραφα της Ψαλτικής Τέχνης-Χίος*, τόμος α΄, (Χίος: Εκδόσεις Άλφα, 2020), 20}.

Θεία Λειτουργία

- Άγιος ὁ Θεός (Δύναμις)

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ἦχος	Χρονολογία	Φύλλο
Ἐηροποτάμου 377	Ανθολογία	Δαμασκηνός Αγραφορενδι νιώτης	Δεύτερος	18 ^{ος} αι. (τέλη)	78r.
Ἐηροποτάμου 402	Ανθολογία Λειτουργίας	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1839)	18
Ἐηροποτάμου 413	Ανθολογία	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (περ. 1835)	42v.
Δοχειαρίου 370	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Νικόλαος Δοχειαρίτης	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (περ. 1840)	36
Δοχειαρίου 405	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (περ. 1830)	181v. - 182r.
Δοχειαρίου 1463	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1840 περ.)	49v.
Κωνσταμονίτου 87	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (μετά το 1820)	58v.
Κωνσταμονίτου 92	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1840 περ.)	792
Ξενοφώντος 115	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	3

Ξενοφώντας 143	Αναστασιματάριο -Ειρμολόγιο Πέτρου Πελοποννησίου	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (τέλη)	2γ.
Ξενοφώντας 178	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	
Παντελεήμονος 944	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (α΄ μισό)	170ν.
Παντελεήμονος 956	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1820- 1830)	13
Παντελεήμονος 1020	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι.	45 ν.
Παντελεήμονος 1024	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (α΄ μισό)	7γ.
Παντελεήμονος 1028	Αναστασιματάριο Πέτρου Πελοποννησίου (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	93γ.
Παντελεήμονος 1043	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	2γ.
Παντελεήμονος 1230	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	20 ^{ος} αι. (1900- 1901)	1γ. κ.ε.
Παντελεήμονος 1273	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Σπυρίδων Βατοπεδινός	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1876)	1γ.

Σίμωνος Πέτρας 11	Ανθολογία- Τριώδιο Ιακώβου Πρωτοψάλτου (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (α΄ μισό)	189
Διονυσίου 571	Ανθολογία	Δαμασκηνός Αγραφορενδι νώτης	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1807)	79r.
Διονυσίου 645	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	76
Διονυσίου 690	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης και Ματθαίος Βατοπεδινός	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	159v. κ.ε.
Διονυσίου 708	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	44v.
Διονυσίου 710	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (β΄ μισό)	67v.
Διονυσίου 719	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1837)	13r.
Διονυσίου 722	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης (χειρόγραφο)	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	256
Διονυσίου 724	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι.	38v. κ.ε.
Διονυσίου 729	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (τέλη)	75 κ.ε.

Αγίου Παύλου 265	Ανθολογία	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (τέλη)	13ν.
Κουτλουμουσίου 641	Ανθολογία Θείας Λειτουργίας	Ματθαίος Βατοπεδινός	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (β' μισό)	37-38
Καρακάλου 241	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι.	280ν.
Σταυρονικήτα 240	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου) ³⁴	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	88r.
Ιβήρων 1013	Ανθολογία	-	Δεύτερος ³⁵	19 ^{ος} αι. (αρχές)	320ν.
Ιβήρων 1997	Ανθολογία της Θείας Λειτουργίας	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1830- 40)	4ν.
Σινά 1316	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ηλίας Σιναΐτης	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1845)	413
Βιβλιοθήκη Χίου 192	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Δεύτερος	19 ^{ος} αι.	62ν.

- **Ώσοι εἰς Χριστόν (Δύναμις)**

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ήχος	Χρονολογία	Φύλλο
Δοχειαρίου 1240	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου-	-	Πλάγιος του πρώτου	19 ^{ος} αι. (μέσα)	54

³⁴ Στην αναλυτική περιγραφή του χειρογράφου και δίπλα στην μαρτυρία του ήχου υπάρχει η σημείωση: ήχος δεύτερος έξω (Στάθης, *Τα Χειρόγραφα*, τόμος γ', 588).

³⁵ Υπάρχει η αναφορά: «συνετέθη ἐν τῇ βασιλευσίᾳ παρὰ Γεωργίου τοῦ Κρητός» {(Γρηγόριος Στάθης, *Τα Χειρόγραφα*, τόμος δ', (Αθήνα: IBM, 2015), 57}.

	Εξηγήσεις Γρηγορίου)				
Παντελεήμονος 934	Μαθηματάριον (Δανιήλ Πρωτοψάλτου) – Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (1818)	131 r.
Ιβήρων 1996	Ανθολογία Εσπερινού- Όρθρου-Θείας Λειτουργίας	Αλέξανδρος Λιμναίος	Πλάγιος του πρώτου	19 ^{ος} αι. (1829)	300
ΒΚΨ Φάκελος Ε΄	Ανθολογία Θείας Λειτουργίας	Γρηγόριος Πρωτοψάλτης	Πλάγιος του πρώτου	1817	237 α

- **Εύλογησον τὸν στέφανον (Κοινωνικό)**

Χφ.	Είδος	Γραφέας	Ήχος	Χρονολογία	Φύλλο
Ξηροποτάμου 299	Ανθολογία	-	Πρώτος	19 ^{ος} (1810)	485
Δοχειαρίου 362	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Νικόλαος Δοχειαρίτης	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (περ. 1840)	142v.
Δοχειαρίου 1240	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου- Εξηγήσεις Γρηγορίου)	-	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	610

Παντελεήμονος9 06	Ανθολογία Γρηγορίου Πρωτοψάλτου	Γρηγόριος Λαμπαδάριος (ένας εκ των τριών διδασκάλων)	Πρώτος	19 ^{ος} (1816)	αι.	319r.
Παντελεήμονος9 23	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Νικόλαος Δοχειαρίτης	Πρώτος	19 ^{ος} μισό)	αι. (α΄	230r.
Παντελεήμονος 956	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πρώτος	19 ^{ος} (1820-1830)	αι.	266
Διονυσίου 681	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Πρώτος	19 ^{ος} (μέσα)	αι.	198v. κ.ε.
Διονυσίου 719	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πρώτος	19 ^{ος} (1837)	αι.	310v. κ.ε.
Διονυσίου 740	Ειρμολόγιο Καλοφωνικό (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Νικόλαος Δοχειαρίτης	Πρώτος	19 ^{ος}	αι.	200r.
Διονυσίου 811	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πρώτος	19 ^{ος} μισό)	αι. (β΄	130r. κ.ε.
Ιβήρων 1093	Ανθολογία	-	Πρώτος	18 ^{ος}	αι.	17v.
Ιβήρων 1272	Ανθολογία	-	Πρώτος	19 ^{ος} (1810)	αι.	87r.
Βιβλιοθήκη Χίου 189	Συλλογή Κοινωνικών	-	Πρώτος	19 ^{ος}	αι.	31v.

- ***Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν (Κοινωνικό)***

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ἦχος	Χρονολογία	Φύλλο
Δοχειαρίου 370	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Νικόλαος Δοχειαρίτης	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (περ. 1840)	667
Παντελεήμονος 903	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (μέσα)	802
Παντελεήμονος 1043	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (μέσα)	57r.

- ***Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους (Κοινωνικό)***

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ἦχος	Χρονολογία	Φύλλο
Δοχειαρίου 406	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του πρώτου	19 ^{ος} αι. (μέσα)	248v.
Δοχειαρίου 1246	Ανθολογία	Κοσμάς Δοχειαρίτης	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1820- 1821)	423v.
Παντελεήμονος 903	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	606
Παντελεήμονος 923	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Νικόλαος Δοχειαρίτης	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (α΄ μισό)	230r. κ.ε.
Διονυσίου 681	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (μέσα)	141r.
Διονυσίου 708	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (μέσα)	211r. κ.ε.

Διονυσίου 719	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1837)	263r. κ.ε.
Διονυσίου 729	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (τέλη)	22
ΒΚΨ Φάκελος Ζ'	Ανθολογία Θείας Λειτουργίας	Γρηγόριος Πρωτοψάλτης	Πλάγιος του τετάρτου	1817	204α

- *Είς μνημόσυνον αιώνιον (Κοινωνικό)*

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ήχος	Χρονολογία	Φύλλο
Δοχειαρίου 406	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (μέσα)	248v.
Δοχειαρίου 1240	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου-Εξηγήσεις Γρηγορίου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (μέσα)	773
Σταυρονικήτα 238	Κοινωνικάριον (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι.	23r.
Βιβλιοθήκη Χίου MB 17	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Αντώνιος Μαλλέας	Βαρύς	τέλη 19 ^{ου} αι. – αρχές 20 ^{ου} (1880-1900)	147r.

- *Έξηγέρθη ως ό ύπνῶν (Κοινωνικό)*

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ήχος	Χρονολογία	Φύλλο
Δοχειαρίου 1238	Ανθολογία– Εξήγηση Γρηγορίου Πρωτοψάλτου (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του πρώτου	19ος αι. (μέσα)	310
Βιβλιοθήκη Χίου 189	Συλλογή Κοινωνικών	-	Πλάγιος του πρώτου	19 ^{ος} αι.	60r.
Διονυσίου 729	Ανθολογία (Σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του πρώτου	19 ^{ος} αι. (τέλη)	353

- *Γεύσασθε καὶ ἴδετε (Κοινωνικό)*

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ήχος	Χρονολογία	Φύλλο
Δοχειαρίου 411	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (περ. 1825)	111r.
Δοχειαρίου 1238	Ανθολογία– Εξήγηση Γρηγορίου Πρωτοψάλτου (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (μέσα)	98
Σίμωνος Πέτρας 11	Ανθολογία– Τριώδιο Ιακώβου Πρωτοψάλτου (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} αι. (α΄ μισό)	138

Διονυσίου 571	Ανθολογία	Δαμασκηνός Αγραφορενδινιώτης	Βαρύς	19 ^{ος} (1807)	αι.	144r.
Διονυσίου 645	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Βαρύς	19 ^{ος} (μέσα)	αι.	346
Διονυσίου 657	Εκλογή Στιχηραρικού Μέλος (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} (μέσα)	αι.	132v.
Διονυσίου 719	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} (1837)	αι.	21r.
Διονυσίου 722	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης (χειρόγραφο)	Βαρύς	19 ^{ος} (μέσα)	αι.	558 κ.ε.
Αγίου Παύλου 15	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} (1813)	αι.	725
Αγίου Παύλου 252	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} (1835-40)	αι.	193
Καρακάλου 227	Ειρμολόγιο Πέτρου Πελοποννησίου	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	Βαρύς	19 ^{ος}	αι.	80v.
Ιβήρων 1036	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Βαρύς	19 ^{ος} (μισό)	αι.	395
Ιβήρων 1124	Ανθολογία	Χριστόδουλος Σμυρναίος Σκούφος	Βαρύς	19 ^{ος} (1815)	αι.	167v.

- **Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ (αντί Κοινωνικοῦ)**

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ἦχος	Χρονολογία	Φύλλο
Παντελεήμονος 903	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Πλάγιος του δευτέρου	19 ^{ος} αι. (μέσα)	1197
Διονυσίου 768	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Πλάγιος του δευτέρου	19 ^{ος} αι. (μέσα)	199ν. κ.ε.
Ιβήρων 1036	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του δευτέρου	19 ^{ος} αι. (μισό)	398
Βιβλιοθήκη Χίου MB 11	Συλλογή Κοινωνικών- Καλοφωνικό Ειρμολόγιο (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Αντώνιος Μαλλέας	Πλάγιος του δευτέρου	19 ^{ος} αι. (1888- 1897)	116r.
ΒΚΨ Φάκελος Ζ'	Ανθολογία Θείας Λειτουργίας	Γρηγόριος Πρωτοψάλτης	Πλάγιος του δευτέρου	1817	204α

- **Ποτήριον σωτηρίου (Κοινωνικό)**

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ἦχος	Χρονολογία	Φύλλο
Κωνσταμονίτου 87	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Γρηγόριος Πρωτοψάλτης (πιθανολογείται)	Πλάγιος του πρώτου	19 ^{ος} αι. (μετά το 1820)	138ν. κ.ε.

Παντελεήμονος 903	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (μέσα)	742
Βιβλιοθήκη Χίου MB 11	Συλλογή Κοινωνικών- Καλοφωνικό Ειρμολόγιο (Σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Αντώνιος Μαλλέας	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (1888-1897)	154r.

- *Αγαπήσω σὲ Κύριε*

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ἦχος	Χρονολογία	Φύλλο
Παντελεήμονος 906	Ανθολογία Γρηγορίου Πρωτοψάλτου	Γρηγόριος Λαμπαδάριος (ένας εκ των τριών διδασκάλων)	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1816)	279v.
Παντελεήμονος 1013	Δοξαστάριον Ιακώβου Πρωτοψάλτου	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	Δεύτερος	19 ^{ος} αι. (1805)	253 r.

- *Ἄξιον ἐστίν*

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ἦχος	Χρονολογία	Φύλλο
Καρακάλου 241	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι.	147r.

- *Νῶν αἱ δυνάμεις*

Χειρόγραφο	Είδος	Γραφέας	Ἦχος	Χρονολογία	Φύλλο
------------	-------	---------	------	------------	-------

Ιβήρων 1998	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	Πλάγιος του δευτέρου	19 ^{ος} αι.	241v.
-------------	---	---	----------------------------	----------------------	-------

Καλοφωνικοί Ειρμοί, Επιφωνήματα και Κρατήματα

Χφ.	Είδος	Γραφέας	Μελοποίηση	Ήχος	Χρονολογία	Φύλλο
Δοχειαρίου 1244	Ανθολογία		<i>Τὴν δέησίν μου δέξαι</i>	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (περ. 1810)	285r.
Ξενοφώντος 107	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο – Ανθολόγιο (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)		Σειρά Καλοφωνικών Ειρμών (μαθήματα διαφόρων διδασκάλων)	Οκταηχία	19 ^{ος} αι. (1830-1840)	19v. κ.ε.
Ξενοφώντος 134	Ειρμολόγιον Πέτρου Πελοποννησίου (σημειογραφία της Νέας Μεθόδου)	-	<i>Ἀλλότριον τῶν μητέρων</i>	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1830)	55v.
Παντελεήμονος 1024	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	<i>Τὴν δέησίν μου δέξαι</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (α' μισό)	168r.
Παντελεήμονος 1031	Εκλογή Στιχηρarikού Μέλους και Καλοφωνικών	-	<i>Ὡ Πάσχα τὸ μέγα</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (α' μισό)	29v.

	Ειρμών (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)					
Παντελεήμονος 1031	Εκλογή Στιχηραρικού Μέλους και Καλοφωνικών Ειρμών (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)		<i>Νῶν πάντα πεπλήρωται</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (α΄ μισό)	28v.
Παντελεήμονος 1031	Εκλογή Στιχηραρικού Μέλους και Καλοφωνικών Ειρμών (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)		<i>Ὡ θείας, ὦ φίλης</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (α΄ μισό)	30r.
Παντελεήμονος 1207	Δοξαστάριον των Αποστίχων Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος- Μαθηματάριον (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ματθαίος Βατοπεδινός	Κράτημα (τιτι)	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1837)	222r.
Διονυσίου 691	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης και Πέτρος Αγιοταφίτης	<i>Τὴν δέησίν μου δέξαι</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (μέσα)	88r.
Διονυσίου 711	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	-	<i>Τὴν δέησίν μου δέξαι</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (α΄ τέταρτο)	94v.

Διονυσίου 740	Ειρμολόγιο Καλοφωνικό (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Νικόλαος Δοχειαρίτης (χειρόγραφο)	<i>Νῶν πάντα πεπλήρωται</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι.	101r.
Διονυσίου 784	Ανθολογία (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Ιωάσαφ Διονυσιάτης	<i>Ἦ θείας, ὦ φίλης</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι.	38 κ.ε.
Καρακάλου 963	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο	Ματθαίος Βατοπεδινός	<i>Τὴν δέησίν μου δέξαι</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι.	72v. κ.ε.
Καρακάλου 963	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο	Ματθαίος Βατοπεδινός	<i>Νῶν πάντα πεπλήρωται</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι	72v. κ.ε.
Καρακάλου 963	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο	Ματθαίος Βατοπεδινός	<i>Ἦ Πάσχα τὸ μέγα</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι	72v. κ.ε.
Ιβήρων 1030	Ανθολογία	Νεόφυτος ιερομόναχος (πιθανόν)	<i>Τὴν δέησίν μου δέξαι</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι.	348r.
Ιβήρων 1030	Ανθολογία	Νεόφυτος ιερομόναχος (πιθανόν)	<i>Ροὴν μου τῶν δακρῶν</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι.	348r κ.ε.
Ιβήρων 1030	Ανθολογία	Νεόφυτος ιερομόναχος (πιθανόν)	<i>Κράτημα (τιτι)</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι.	348r. κ.ε.
Ιβήρων 1993	Ειρμολόγιο Πέτρου Πελοποννησίου	Αλέξανδρος Λιμναίος	<i>Ἀλλότριον τῶν μητέρων</i>	Πλάγιος του τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1830)	113
Ιβήρων 1997	Ανθολογία της Θείας Λειτουργίας	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	<i>Κράτημα (τιτι)</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1830-40)	184v.
Ιβήρων 1997	Ανθολογία της Θείας Λειτουργίας	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	<i>Ροὴν μου τῶν δακρῶν</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1830-40)	184v.

Additional 56406	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Αντώνιος ο Κύπριος (πιθανόν)	<i>Κράτημα (τιτι)</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1817-1918)	154 ^α
Additional 56406	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Αντώνιος ο Κύπριος	<i>Ροήν μου τῶν δακρῶν</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1817-1918)	157 ^α
Additional 5945	Ανθολογία Καλοφωνικών Ειρμών	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	<i>Νῶν πάντα πεπλήρωται</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (αρχές)	3α κ.ε.
Additional 5945	Ανθολογία Καλοφωνικών Ειρμών	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	<i>Ἦ Πάσχα τὸ μέγα</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (αρχές)	3α κ.ε.
Additional 5945	Ανθολογία Καλοφωνικών Ειρμών	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	<i>Τὴν δέησίν μου δέξαι</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (αρχές)	79β
Additional 5945	Ανθολογία Καλοφωνικών Ειρμών	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	<i>Ροήν μου τῶν δακρῶν</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (αρχές)	79β
ΒΚΨ 85/233	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	<i>Νῶν πάντα πεπλήρωται</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (1808)	25r.
ΒΚΨ 85/233	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	<i>Ἦ Πάσχα τὸ μέγα</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (1808)	27r.
ΒΚΨ 85/233	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	<i>Κράτημα (επιρεμ)</i>	Πρώτος	19 ^{ος} αι. (1808)	25v.
ΒΚΨ 85/233	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο	Απόστολος Κώνστας ο Χίος	<i>Τὴν δέησίν μου δέξαι</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1808)	94r.
Βιβλιοθήκη Χίου 191	Ειρμολόγιο Πέτρου Πελοποννησίου	Απόστολος Κώνστας ο Χίος (Σημειογραφία	<i>Ἄλλότριον τῶν μητέρων</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1814-1818)	69r.

		της Νέας Μεθόδου				
Βιβλιοθήκη Χίου 2001	Ειρμολόγιο Πέτρου Πελοποννησίου	-	<i>Άλλότριον τῶν μητέρων</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1814-1819)	110r.
Βιβλιοθήκη Χίου MB 11	Συλλογή Κοινωνικών- Καλοφωνικό Ειρμολόγιο (σημειογραφία Νέας Μεθόδου)	Αντώνιος Μαλλέας	<i>Τὴν δέησίν μου δέξαι</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	19 ^{ος} αι. (1888-1897)	224v.
ΒΚΨ Φάκελος Β΄	Καλοφωνικό Ειρμολόγιο	Γρηγόριος Πρωτοψάλτης	<i>Κράτημα (τιτι)</i>	Πλάγιος του Τετάρτου	1817	133α

2.2. Το μελοποιητικό έργο του Γεωργίου στις έντυπες μουσικές εκδόσεις.

Το συνθετικό έργο του Γεωργίου του Κρητός συναντάται σε ικανοποιητικό βαθμό στις έντυπες μουσικές εκδόσεις, αναδεικνύοντας αφενός την σπουδαιότητα των μουσικών του συνθέσεων, αφετέρου την διάδοση που υπήρχε στην χειρόγραφη παράδοση και συνεχίζεται μέχρι και τις μέρες μας. Με γνώμονα την προαναφερθείσα αναφορά υπάρχει η δυνατότητα να γίνει μία μικρή παρουσίαση των έργων, με κριτήριο την μελέτη και την έρευνα που έγινε σε έντυπες μουσικές εκδόσεις που απασχόλησαν την παρούσα πτυχιακή εργασία.

- Στιχηρά Αναστάσιμα, ήχος δεύτερος³⁶.
- *Μακάριος Ἀνήρ*, ήχος πλάγιος του τετάρτου³⁷.
- *Λόγον Ἀγαθόν*, ήχος βαρύς³⁸.

³⁶ Χουρμούζιος ο Χαρτοφύλακας, επιμ., *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμος α΄ (Κωνσταντινούπολη, 1824), 42-49 και Ιωάννης Λαμπαδάριος, και Στέφανος Α΄ Δομέστικος, επιμ., *Πανδέκτη*, τόμος 1 (Κωνσταντινούπολη, 1850), 204-212.

³⁷ Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, επιμ., *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμος Α΄ (Κωνσταντινούπολη, 1837), 42-49 και Ιωάννης Λαμπαδάριος, και Στέφανος Α΄ Δομέστικος, επιμ., *Πανδέκτη*, τόμος 1, 84-91.

³⁸ Θεόδωρος Φωκαεύς, επιμ., *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμος Β΄ (Θεσσαλονίκη, 1978), 124-147 και Γεώργιος Πρωγάκης, επιμ., *Μουσική Συλλογή*, τόμος Β΄ (Κωνσταντινούπολη, 1909), 61-99.

- Ασματικό Τρισάγιο ψαλλόμενο στην εορτή του Τιμίου και Ζωοποιού Σταυρού, ήχος τέταρτος (Αγια)³⁹.
- Δοξολογία, ήχος πλάγιος του τετάρτου⁴⁰.
- Τρισάγιο (Δύναμις), ήχος δεύτερος⁴¹.
- Δύναμις Δεσποτικών Εορτών (*Όσοι εἰς Χριστόν*)⁴².
- Κοινωνικό της 1^η Σεπτεμβρίου (αρχή της Ινδίκτου) (*Εὐλόγησον τὸν στέφανον*⁴³), ήχος πρώτος.
- Κοινωνικό του Μεγάλου Σαββάτου (*Ἐξηγέρθη ὡς ὁ ὑπνῶν*⁴⁴), ήχος πλάγιος του πρώτου.
- Κοινωνικό ψαλλόμενο στην εορτή των Ασωμάτων (*Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους*⁴⁵), ήχος πλάγιος του τετάρτου.
- Κοινωνικό της Θείας Λειτουργίας των Προηγιασμένων Τιμίων Δώρων (*Γεύσασθε καὶ ἴδετε*⁴⁶), ήχος βαρύς.
- Κοινωνικό της εορτής των Αγίων Αποστόλων (*Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν*⁴⁷), ήχος βαρύς.
- Κοινωνικό ψαλλόμενο στην Θεία Λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου την Μεγάλη Πέμπτη το πρωί (*Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ*⁴⁸), ήχος πλάγιος του δευτέρου.
- Καλοφωνικός ειρμός *Νῦν πάντα πεπλήρωται*, ήχος πρώτος⁴⁹.
- Καλοφωνικός ειρμός *Ὡ Πάσχα τὸ μέγα*, ήχος πρώτος⁵⁰.

³⁹ Κωνσταντίνος Πρωτοψάλτης, επιμ., *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμος 1 (Κωνσταντινούπολη, 1845), 287-289 και Ιωάννης Λαμπαδάριος, και Στέφανος Α΄ Δομέστικος, επιμ., *Πανδέκτη*, τόμος 2 (Κωνσταντινούπολη, 1851), 831-834.

⁴⁰ Ιωάννης Λαμπαδάριος, και Στέφανος Α΄ Δομέστικος, επιμ., *Πανδέκτη*, τόμος 2, 813-820 και Χουρμούζιος ο Χαρτοφύλακας, επιμ., *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμος Β΄ (Κωνσταντινούπολη, 1824), 38-44.

⁴¹ Θεόδωρος Φωκαεύς, επιμ., *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμος Γ΄ (Κωνσταντινούπολη, 1869), 16-18 και Ιωάννης Λαμπαδάριος, και Στέφανος Α΄ Δομέστικος, επιμ., *Πανδέκτη*, τόμος 4 (Κωνσταντινούπολη, 1851), 35-36.

⁴² Ιωάννης Λαμπαδάριος, και Στέφανος Α΄ Δομέστικος, επιμ., *Πανδέκτη*, τόμος 4, 47-49.

⁴³ Θεόδωρος Φωκαεύς, επιμ., *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμος Γ΄, 488-491 και Ιωάννης Λαμπαδάριος, και Στέφανος Α΄ Δομέστικος, επιμ., *Πανδέκτη*, τόμος 4, 617-620.

⁴⁴ Θεόδωρος Φωκαεύς, επιμ., *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμος Γ΄, 537-539 και Ιωάννης Λαμπαδάριος, και Στέφανος Α΄ Δομέστικος, επιμ., *Πανδέκτη*, τόμος 4, 686-688.

⁴⁵ Θεόδωρος Φωκαεύς, επιμ., *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμος Γ΄, 587-590.

⁴⁶ Γεώργιος Πρωγάκης, επιμ., *Μουσική Συλλογή*, τόμος Α΄, 266-269 και Θεόδωρος Φωκαεύς, επιμ., *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμος Γ΄, 330-332.

⁴⁷ Θεόδωρος Φωκαεύς, επιμ., *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμος Γ΄, 621-623.

⁴⁸ Ο.π., 323-326.

⁴⁹ Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, *Ειρμολόγιον Καλοφωνικόν*, 48-49.

⁵⁰ Ο.π., 49-50.

- Επιφώνημα *Ὡ θείας, ὦ φίλης*, ήχος πρώτος⁵¹.
- Καλοφωνικός ειρμός *Τὴν δέησίν μου δέξαι*, ήχος πλάγιος του τετάρτου⁵².
- Επιφώνημα *Ροήν μου τῶν δακρύων*, ήχος πλάγιος του τετάρτου⁵³.
- Ενάτη ωδή των καταβασιών της Μεσοπεντηκοστής (*Ἀλλότριον τῶν μητέρων*), ήχος πλάγιος του τετάρτου⁵⁴.
- *Κράτημα (ερινεμ)*, ήχος πρώτος⁵⁵.
- *Κράτημα (τιτι)*, ήχος πλάγιος του τετάρτου⁵⁶.

3^ο Κεφάλαιο

Τροπική Ανάλυση Κρατήματος

3.1. Τα Κρατήματα στην Ψαλτική Τέχνη

Τα κρατήματα συνιστούν έντεχνες μουσικές συνθέσεις της βυζαντινής μελοποιίας, είναι εύρυθμα, άλλοτε σύντομα και άλλοτε εκτενή (από άποψη μελικής εκτύλιξης) και αντί για την μελοποίηση ενός ποιητικού κειμένου διακρίνονται συλλαβές δίχως θεματικό και νοηματικό περιεχόμενο⁵⁷. Με γνώμονα την χειρόγραφη παράδοση, πολλά κρατήματα εμπεριέχονται σε αυτόνομους κώδικες με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Κρατηματάριον». Το «Κρατηματάριον» ως αυτόνομος μουσικός κώδικας εμφανίζεται ήδη από τις αρχές του δεκάτου πέμπτου αιώνας, αντλώντας το μουσικό του περιεχόμενο από τα βιβλία της Παπαδικής και του

⁵¹ Ο,π., 50-51.

⁵² Ο,π., 183-188.

⁵³ Ο,π., 188.

⁵⁴ Χουρμούζιος ο Χαρτοφύλακας, επιμ., *Ειρμολόγιον των Καταβασιών* (Κωνσταντινούπολη, 1825), 133-134.

⁵⁵ Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, *Ειρμολόγιον Καλοφωνικόν*, 205-207.

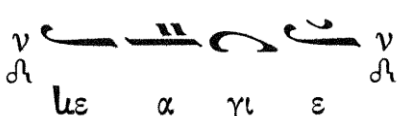
⁵⁶ Ο,π., 250-254.

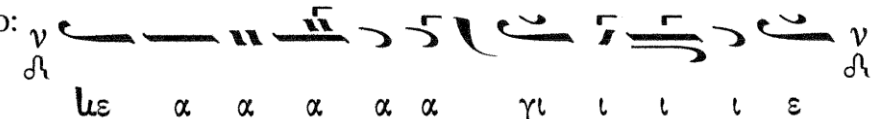
⁵⁷ Γρηγόριος Στάθης, *Οι αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της βυζαντινής μελοποιίας* (Αθήνα: IBM, 2008), 116.

Κοντακαρίου, καθώς πολλά από τα κρατήματα υπήρχαν σε διάφορες καλοφωνικές συνθέσεις ως πρόλογοι στην αρχή των μαθημάτων, στην μέση ή στο τέλος της μουσικής σύνθεσης⁵⁸. Επιπρόσθετα, οι μεταβυζαντινοί συνθέτες εκμεταλλεύόμενοι την μουσική ελευθερία που χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο μουσικό είδος, μελοποιούν ποικίλα κρατήματα αναδεικνύοντας ακόμα περισσότερο τις εν λόγω συνθέσεις την συγκεκριμένη χρονική περίοδο⁵⁹. Σύμφωνα με τον καθηγητή Γρηγόριο Στάθη, το είδος των κρατημάτων αποτελεί το αποδεικτικό στοιχείο που φανερώνει την επίδραση του βυζαντινού μέλους από την εξωτερική – ανατολική μουσική, γνωρίζοντας μία μεγάλη μουσική ακμή κατά τον δέκατο έβδομο και δέκατο όγδοο αιώνα⁶⁰.

3.2. Ο ήχος πλάγιος του τετάρτου

Ο ήχος πλάγιος του τετάρτου είναι αυτός, ο οποίος θεμελιώνεται στο νεαγίε που δείχνει ανάβαση και κατάβαση μείζονος τόνου, ή δύο τόνων, μείζονος και ελάσσονος, ή ανάβαση τριών τόνων, μείζονος, ελάσσονος και ελαχίστου⁶¹, όπως φαίνεται και στο απήχημα του (σύντομο και αργοσύντομο):

σύντομο:

αργοσύντομο:

Η βάση του πλαγίου του τετάρτου (Nη) είναι τέτοια, ώστε μπορεί να ανέρχεται επτά τόνους επί το οξύ, αλλά κατεβαίνει μόνο τρεις τόνους επί το βαρύ. Συγκεκριμένα, στην τετραφωνία επί το οξύ αναδεικνύει τον τέταρτο ήχο (Αγια), ενώ τρεις τόνους προς το βαρύ φανερώνει τον νεαγίε. Όταν η βάση του ήχου είναι ο Γα, τότε το μέλος κινείται από τον Γα ως Νη, δείχνοντας δύο τόνους προς το οξύ τον Βου και όχι τον Κε, όπως χαρακτηριστικά συμβαίνει στο *Ίδού ό Νυμφίος*. Ταυτόχρονα, ο πλάγιος του τετάρτου

⁵⁸ Αναστασίου, *Τα Κρατήματα στην Ψαλτική Τέχνη*, 199.

⁵⁹ Ο.π., σ. 199.

⁶⁰ Στάθης, *Οι αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της βυζαντινής μελοποιίας*, 117.

⁶¹ Χρύσανθος ο εκ Μαδύτων, *Θεωρητικόν Μέγα*, 165-167.

χειρίζεται την κατά το διαπασών σύστημα διατονική κλίμακα, θέλοντας αρκετές φορές τον Ζω' σε ύφεση.

Φθορά του ήχου είναι το σημείο \mathfrak{z} , το οποίο τίθεται στον φθόγγο Νη. Στην επί το οξύ αντιφωνία του τίθεται το σημείο \mathfrak{z} . Όταν η βάση του ήχου μετατίθεται στον Γα, τότε τίθεται το \mathfrak{z} επί του Γα και πλέον το μέλος παραλλαγίζεται από τον Νη, δεδομένου του ότι αλλάζουν και τα διαστήματα. Επιπρόσθετα, δεσπόζοντες φθόγγους στα στιχηραρικά και τα ειρμολογικά έχεις τους φθόγγους Νη, Βου, Δι, καθώς η μελωδία περιστρέφεται γύρω από τον Βου και εν συνεχεία επιστρέφει στην βάση του. Άλλες φορές όταν το μέλος κινείται επί το οξύ περιστρέφεται γύρω από τον Δι, καταλήγοντας ατελώς στον Δι και εντελώς στην βάση του (Νη).

Ο Πλάγιος του τετάρτου ήχος αρχίζει από τόνο προς το βαρύ, μεταβαίνοντας από τον πρώτο ήχο και τον πλάγιο του πρώτου, καθώς και από τον πλάγιο του δευτέρου οι οποίου έχουν ως βάση τους τον Πα. Από τους εκ του Βου δεύτερο και τέταρτο ξεκινάει κατά διτονία προς το βαρύ και από τον τρίτο ήχο και τον Βαρύ κατά τριτονία προς το βαρύ. Καταληκτικά, το ήθος του ήχου κλίνει προς το θελκτικό, το ηδονικό, το ελκυστικό στα πάθη, το τερπνό και το ευχάριστο. Για αυτό το λόγο πολλά τραγούδια που υπάρχουν σε κωμωδίες είναι μελοποιημένα σε ήχο πλάγιο του τετάρτου. Όταν το μέλος μετατίθεται στον Γα, τότε το ήθος κλίνει προς το σεμνό⁶².

3.3. Ανάλυση του κρατήματος⁶³

Κατά την διάρκεια της τροπικής ανάλυσης καθορίζεται ο ήχος, το σύστημα με βάση το οποίο κινείται η μελωδία και εντοπίζονται οι ποικίλες μελικές μετατοπίσεις. Στην προαναφερθείσα διαδικασία σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι καταλήξεις του μέλους. Απώτερος σκοπός της τροπικής ανάλυσης είναι ο εντοπισμός των

⁶² Για όλες τις παραπάνω θεωρητικές πληροφορίες βλ. Νεκτάριος Πάρης, *Προθεωρία της Ψαλτικής* (Λευκωσία: Εκδόσεις Αγία Ταΐσια, 2016), 40-41.

⁶³ Το κράτημα σε ήχο πλάγιο του τετάρτου, σύνθεση του Γεωργίου του Κρητός, είναι δημοσιευμένο στο Νεκτάριος Πάρης, *Εκτέλεση Ψαλτικής – Κρατήματα*, Β' Συμπληρωματικός Φάκελλος (Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2012), 68-90.

μελωδικών φράσεων που υπάρχουν στο εξεταζόμενο μέλος και των τονικών κέντρων, γεγονός, το οποίο συνδράμει καθοριστικά και στην διαμόρφωση του ισοκρατήματος⁶⁴.

- **Γραμμή 1**

Η συγκεκριμένη εισαγωγική μουσική φράση ξεκινά από τον νεάγιε και με διφωνικές μελικές κινήσεις επί το βαρύ κατέρχεται σταδιακά στον ανανες (1α), σταθμεύει παροδικά στην παραμεσότητα (1β) και επιστρέφει πάλι στην τονική (1γ).

- **Γραμμές 2-3-4**

Το μέλος κινείται στην διφωνία του νεάγιε, παρουσιάζοντας παροδική μελική συμπεριφορά λεγέτου ήχου (2α). Στην συνέχεια ανέρχεται στην τετραφωνία επί το οξύ όπου αναδεικνύει τον ήχο τέταρτο (Άγια) (2β). Ακολούθως, κατέρχεται στην μεσότητα του Άγια (3α), περιστρέφεται και πάλι στην τετραφωνία του νεάγιε για να ανέλθει παροδικά στον νανα (3β) και καταλήγει και πάλι στον Άγια (ή στον νεάγιε, καθώς υπάρχει καθοδική μελωδική κίνηση) (4α).

- **Γραμμές 4α-5γ**

Στην συγκεκριμένη μουσική φράση το μέλος άρχεται από τον Άγια και δημιουργεί μία κατωφερή παλιλλογία για να σταθμεύσει παροδικά στην μεσότητα του Άγια (διατονικό νεχεανες, Βου) (4α-4β). Στην συνέχεια μεταφέρεται στο σκληρό χρώμα με τον φθορισμό του Άγια (νικρίζ) (4γ), αποφθορίζεται μεταφερόμενο στον νεάγιε (5α) και οδεύει επί το οξύ προς την διφωνία του νεάγιε (5β). Έπειτα, υπάρχει διαδοχική μελωδική κίνηση στην τριφωνία, στην τετραφωνία και καταλήγει ατελώς στην επιφωνία (ανανες) του νεάγιε (5γ).

- **Γραμμές 6-8α**

Από τον ανανες το μέλος κατέρχεται σταδιακά έως και την μεσότητα του νεάγιε (νεχεανες, κε) (6α), την παραμεσότητα (6β) και επιστρέφει στην βάση του (6γ). Έπειτα από την γραμμή 7α έως και την 8α σχηματίζεται ανωφερής παλιλλογία, το μέλος της οποίας καταλήγει ατελώς στην τετραφωνία του νεάγιε (Άγια).

⁶⁴ Συμεών Κανάκης, «Η Ισοκρατηματική Πρακτική στο Ιδιόμελο ‘‘Εξεπλήττετο ο Ηρώδης’’ Ιακώβου Πρωτοψάλτου σε ήχο Βαρύ» (Θεσσαλονίκη, 2012), 34.

- **Γραμμές 8β-13α**

Το μέλος κινείται επί το οξύ στην διφωνία του Άγια (νεανες) (8β), επιστρέφει στον Άγια (9α), ο οποίος είναι και νεαγιε λόγω της καθοδικής μελικής πορείας, σταθμεύει ατελώς στην μεσότητα του Άγια (διατονικό νεχεανες, Βου) (9β) και στην συνέχεια γίνεται συστηματική αξιοποίηση του Άγια έως και την μουσική γραμμή 10α. Ακολούθως, η μελωδική κίνηση άρχεται από την επιφωνία του Άγια, αγγίζει παροδικώς τον λέγετο (11α) και στην συνέχεια αναπτύσσεται κατωφερής παλλιλογία (11β) για να καταλήξει με κυματοειδής κινήσεις στην βάση του ήχου (13α).

- **Γραμμές 13β-18α**

Στην αρχή της συγκεκριμένης μουσικής φράσης το μέλος κινείται στην διφωνία του νεαγιε (13β) και παροδικά σταθμεύει στην τετραφωνία (Άγια) (14α). Εν συνεχεία, από την γραμμή 14β έως και την 18α γίνεται συστηματική αξιοποίηση του λεγέτου. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την διάρκεια της συγκεκριμένης μελωδικής ανάπτυξης, δημιουργείται κατωφερής παλλιλογία (17α-18α) με παροδική κατάληξη και πάλι στον λέγετο.

- **Γραμμές 18β-22γ**

Από την γραμμή 18β έως και την 22α υπάρχει συστηματική αξιοποίηση (διφωνικές κυρίως κινήσεις) του δευτέρου ήχου με παροδικές ψαύσεις της μεσότητος του (20α, 21α). Το μέλος αποφθορίζεται στην γραμμή 22β για να καταλήξει παροδικά στον νεαγιε (22γ).

- **Γραμμή 23**

Όλη η μελική εκτύλιξη στην συγκεκριμένη μουσική γραμμή κινείται στην τριφωνία του νεαγιε (νανα).

- **Γραμμές 24α-26α**

Από την τριφωνία του νεαγιε το μέλος μεταβαίνει στην τριφωνία του νανα (24α) και καταλήγει στον Άγια (24β). Ακολούθως, υπάρχει καθοδική μελική πορεία στον αανες (υποφωνία του Άγια) (24γ), ενώ στο σημείο 25α η μελωδία μεταφέρεται στο σκληρό χρώμα με τον φθορισμό του Άγια (νικρίζ) για να καταλήξει και πάλι ατελώς στον Άγια (25β). Έπειτα, το μέλος κινείται στην τριφωνία του Άγια (νανα) (26α).

- **Γραμμές 26β-28α**

Σε αυτές τις μουσικές γραμμές σχηματίζεται μία κατωφερής παλιλλογία, το μέλος της οποίας καταλήγει ατελώς στον Άγια (που είναι και νεαγιε, λόγω της καθοδικής μελικής πορείας) (28α).

- **Γραμμές 28β-29α**

Το μέλος κινείται στην μεσότητα του Άγια.

- **Γραμμές 29β-30α**

Παροδική μελική κίνηση και ατελής κατάληξη στον ανεανες.

- **Γραμμές 30β-33**

Σχηματίζεται μία εκτεταμένη καταληκτική κατωφερής παλιλλογία, η οποία καταλήγει στον νεαγιε.

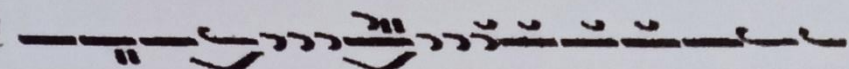
Επιλεγόμενα

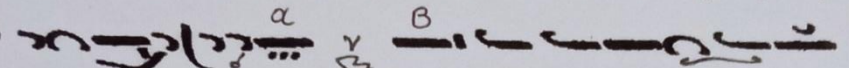
Ο Γεώργιος ο Κρης εντάσσεται στους μελοποιούς, μουσικούς εξηγητές και δασκάλους της Ψαλτικής Τέχνης, οι οποίοι δραστηριοποιούνται από τα μέσα του 18^{ου} αιώνας έως και τις αρχές του 19^{ου} σε μία εποχή, η οποία καλείται «Κλασικισμός της Ψαλτικής Τέχνης» (1770-1820). Κατά την διάρκεια της ζωής και της μουσικής του δράσης, αναπτύσσει ένα πλούσιο διδακτικό έργο με επίκεντρο την Κωνσταντινούπολη, την Χίο και τις Κυδωνίες, αναδεικνύοντας πολλούς αξιόλογους και διακεκριμένους μαθητές, αν και ο ίδιος δεν διετέλεσε ποτέ ψάλτης σε κάποια επίσημη θέση. Σταθμό στην μουσική του δραστηριότητα συνιστά η μαθητεία του στον Ιάκωβο Πρωτοψάλτη, καταγράφοντας το Δοξαστάριο του «ἐκ θέσεων στιχηρῶν τε καὶ εἰρμολογικῶν καὶ ἐξεπονήθη δι' εὐρύθμου καὶ συντετμημένου τρόπου παρ' Ἰακώβου Πρωτοψάλτου [...] καὶ δι' ὑπαγορεύσεως αὐτοῦ ἐγράφη ἐν πάσῃ σαφηνείᾳ τῇ χειρὶ Γεωργίου τοῦ Κρητός καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ».

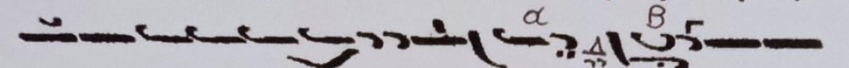
Το μελοποιητικό του έργο φαίνεται να έχει σχετικά μεγάλη διάδοση στην χειρόγραφη παράδοση της βυζαντινής μουσικής, καθώς εντοπίζονται αρκετές συνθέσεις του στους χειρόγραφους κώδικες, αλλά και στην σύγχρονη έντυπη βιβλιογραφική παραγωγή. Αναστάσιμα εσπέρια της Αγίας Κυριακής του Πάσχα, Ανοιξαντάρια, Πολυέλεοι, Αργές και Σύντομες Δοξολογίες, Ασματικά και Δύναμις του Τρισαγίου Ὑμνου, Κοινωνικά και Καλοφωνικοί Ειρμοί και Κρατήματα, αποτελούν τον πυρήνα της συνθετικής του παραγωγής και δραστηριότητας.

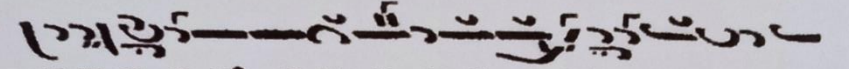
Το κράτημα σε ήχο πλάγιο του τετάρτου, σύνθεση Γεωργίου του Κρητός, συνιστά μία αξιόλογη από άποψη μορφολογικής και τροπικής ανάλυσης. Αρχικά, το μέλος ξεκινώντας από τον νεαγίε κινείται με διφωνικές μελικές κινήσεις επί το βαρύ για να καταλήξει και πάλι στην βάση του, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο μία σύντομη μουσική εισαγωγή. Στην συνέχεια, παρουσιάζει παροδική μελική συμπεριφορά λεγέτου ήχου, ανέρχεται σταδιακά στην τετραφωνία του νεαγίε, όπου και καταλήγει ατελώς. Έπειτα, σχηματίζεται κατωφερής παλιλλογία, η οποία καταλήγει στην μεσότητα του Άγια (διατονικό νεχεανες, Βου), για να ακολουθήσει η μεταφορά στο σκληρό χρώμα με τον φθορισμό του Άγια (νικρίζ), η ατελής κατάληξη στην επιφωνία του νεαγίε (ανανες) και κατάληξη στην βάση του ήχου με κατωφερή

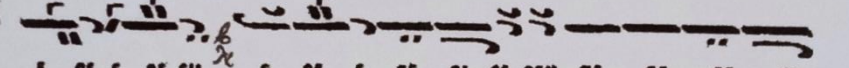
παλιλλογία. Ακολούθως, γίνεται συστηματική μελική ανάπτυξη του λεγέτου για να ακολουθήσει η εκτενής μελωδική εκτύλιξη σε δεύτερο ήχο με παροδικές ψαύσεις της μεσότητας του. Τέλος, γίνεται κίνηση στην τριφωνία και τετραφωνία του νεαγιε, στην μεσότητα του Άγια, ατελής κατάληξη στον ανεανες και δημιουργείται καταληκτική κατώφερής παλιλλογία, η οποία καταλήγει στην αρχική βάση του ήχου.

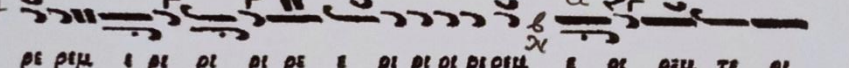
12
 ρε ε ρε ρε ρε ρε ρε ε ρε ρε ρε ρε ρε ρε ρε

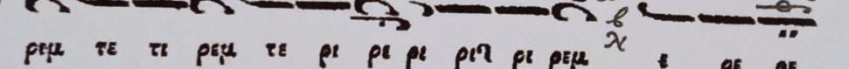
13
 ρε ρε ε ρε ε ρε μ τε ρε ε ρε ρε ρε ρε ρε

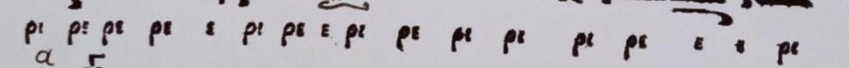
14
 ρε ρε ρε ρε ρε ρε ε ε ρε ρε ε μ ε ρε ρε ρε

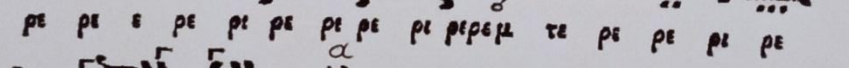
15
 ρε ε μ τε ρε ρε ρε ρε ρε ε ρε ρε ε ρε ρε ρε μ τε ρε ρε

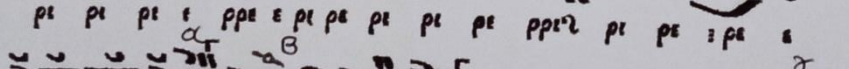
16
 ε ρε ε ρε ε μ ε ρε ε ρε ρε ρε ρε μ τε ρε ρε ρε

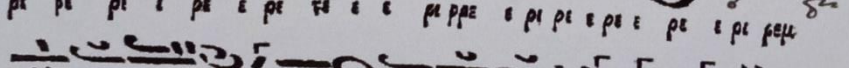
17
 ρε ρε μ ε ρε ρε ρε ρε ε ρε ρε ρε ρε μ ε ρε ρε μ τε ρε

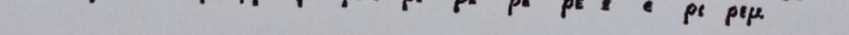
18
 ρε μ τε τε ρε μ τε ρε ρε ρε ρε ρε ρε μ ε ρε ρε

19
 ρε ρε ρε ρε ε ρε ρε ε ρε ρε ρε ρε ρε ρε ε ε ρε

20
 ρε ρε ε ρε ρε ρε ρε ρε ρε ρε μ τε ρε ρε ρε ρε

21
 ρε ρε ρε ε ρε ε ρε ρε ρε ρε ρε ρε ρε ρε ρε ε

22
 ρε ρε ρε ε ρε ε ρε τε ε ε ρε ρε ε ρε ρε ε ρε ε ρε ρε μ

23
 τε ρε ε ρε ρε ρε ρε ρε ρε ρε ρε ε ε ρε ρε μ

Πηγές και Βοηθήματα

Γενικά Βοηθήματα

Αλεξάνδρου, Μαρία. *Εισαγωγή στην Βυζαντινή Μουσική*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2016.

Αναστασίου, Γρηγόριος. *Τὰ Κρατήματα στην Ψαλτική Τέχνη*. Μελέται 12. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας, 2005.

Αποστολόπουλος, Θωμάς. *Ὁ Απόστολος Κώνστας ὁ Χῖος καὶ ἡ συμβολή του στη θεωρία τῆς μουσικῆς τέχνης. Μουσικολογική θεώρηση ἀπὸ ἔποψη ἱστορική, κωδικογραφική, μελοποιητική καὶ θεωρητική*. Μελέται 4. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας, 2002.

Δετοράκης, Θεοχάρης. «Κρήτες μεταβυζαντινοὶ υμνογράφοι». *Ariadne* 1 (1983): 236-271.

Κανάκης, Συμεών. «Ἡ Ἰσοκρατηματικὴ Πρακτικὴ στο Ἰδιόμελο *Ἐξεπλήττετο ὁ Ἡρώδης* Ἰακώβου Πρωτοψάλτου σε ἴχο Βαρύ», Πτυχιακὴ Ἐργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2012.

Παπαδόπουλος, Γεώργιος. *Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς (1-1900 μ.Χ.)*. Αθήνα, 1904.

Πάρης, Νεκτάριος. *Προθεωρία τῆς Ψαλτικῆς*. Λευκωσία: Εκδόσεις Αγία Ταῖσία, 2016.

Σπυράκου, Ευαγγελία. *Οἱ χοροὶ τῶν ψαλτῶν κατὰ τὴν βυζαντινὴ παράδοση*. Μελέται 14. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2008.

Στάθης, Γρηγόριος. *Τα πρωτόγραφα τῆς ἐξηγήσεως εἰς τὴν Νέαν Μέθοδον*, τόμος Α', Τα Προλεγόμενα. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2016.

Στάθης, Γρηγόριος. *Ἐρωταποκρίσεις καὶ Ἀκριβολογήματα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης ἐν ἔτει σωτηρίῳ βιβ', β' ἔκδοσις*. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2016.

Στάθης, Γρηγόριος. *Οἱ ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ μαθήματα τῆς βυζαντινῆς μελοποιίας*, ζ' ἔκδοσις. Μελέται 3. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2008.

Χατζηγιακουμῆς, Μανόλης. *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τοῦ ἐλληνισμοῦ μετὰ τὴν Ἄλωσι (1453-1820)-Σχεδιάγραμμα Ἱστορίας*. Αθήνα: Κέντρον Ἐρευνῶν καὶ Εκδόσεων, 1999.

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων. *Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς*. Τεργέστη, 1832.

Μουσικά Βιβλία

Γρηγόριος, Πρωτοψάλτης, επιμ. *Ειρμολόγιον Καλοφωνικόν*. Αθήνα: Εκδόσεις Κουλτούρα, 2001.

Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, επιμ. *Ταμείον Άνθολογίας, περιέχον άπασαν την έκκλησιαστικήν ένιαύσιον άκολουθίαν έσπερινοῦ, ὄρθρου, λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστής και τής λαμπροφόρου Αναστάσεως*, τόμος Α΄. Κωνσταντινούπολη, 1837.

Ιωάννης Λαμπαδάριος, και Στέφανος Α΄ Δομέστικος, επιμ. *Πανδέκτη τής ιερᾶς έκκλησιαστικῆς ύμνωδίας τοῦ ὄλου ένιαυτοῦ*, τόμος 1. Πατριαρχικό Τυπογραφείο: Κωνσταντινούπολη, 1850.

Ιωάννης Λαμπαδάριος, και Στέφανος Α΄ Δομέστικος, επιμ. *Πανδέκτη τής ιερᾶς έκκλησιαστικῆς ύμνωδίας τοῦ ὄλου ένιαυτοῦ*, τόμος 2. Πατριαρχικό Τυπογραφείο: Κωνσταντινούπολη, 1851.

Ιωάννης Λαμπαδάριος, και Στέφανος Α΄ Δομέστικος, επιμ. *Πανδέκτη τής ιερᾶς έκκλησιαστικῆς ύμνωδίας τοῦ ὄλου ένιαυτοῦ*, τόμος 4. Πατριαρχικό Τυπογραφείο: Κωνσταντινούπολη, 1851.

Κωνσταντίνος Πρωτοψάλτης, επιμ. *Ταμείον Άνθολογίας, περιέχον άπασαν την έκκλησιαστικήν ένιαύσιον άκολουθίαν έσπερινοῦ, ὄρθρου, λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστής και τής λαμπροφόρου Αναστάσεως*. τόμος 1. Πατριαρχικό Τυπογραφείο: Κωνσταντινούπολη, 1845.

Παπαπαράσχου Φωκαεύς, Θεόδωρος, επιμ. *Ταμείον Άνθολογίας, περιέχον άπασαν την έκκλησιαστικήν ένιαύσιον άκολουθίαν έσπερινοῦ, ὄρθρου, λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστής και τής λαμπροφόρου Αναστάσεως*, τόμος Β΄. Θεσσαλονίκη, 1978.

Παπαπαράσχου Φωκαεύς, Θεόδωρος, επιμ. *Ταμείον Άνθολογίας, περιέχον άπασαν την έκκλησιαστικήν ένιαύσιον άκολουθίαν έσπερινοῦ, ὄρθρου, λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστής και τής λαμπροφόρου Αναστάσεως*, τόμος Γ΄. Κωνσταντινούπολη, 1869.

Πάρης, Νεκτάριος. *Εκτέλεση Ψαλτικής – Κρατήματα*. Β΄ Συμπληρωματικός Φάκελλος, Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2012.

Πρωγάκης, Γεώργιος, επιμ. *Μουσική συλλογή*, τόμος Α΄. Κωνσταντινούπολη, 1909.

Πρωγάκης, Γεώργιος, επιμ. *Μουσική συλλογή*, τόμος Β΄. Κωνσταντινούπολη, 1909.

Χουρμούζιος ο Χαρτοφύλακας, επιμ. *Είρμολόγιον τῶν Καταβασιῶν, Πέτρου του Πελοποννησίου, μετά τοῦ συντόμου ειρμολογίου Πέτρου Πρωτοψάλτου τοῦ Βυζαντίου*. Κωνσταντινούπολη, 1825.

Χουρμούζιος ο Χαρτοφύλακας, επιμ. *Ταμείον Άνθολογίας, περιέχον άπασαν την έκκλησιαστικήν ένιαύσιον άκολουθίαν έσπερινοῦ, ὄρθρου, λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστής και τής λαμπροφόρου Αναστάσεως*, τόμος Α΄. Κωνσταντινούπολη, 1824.

Χουρμούζιος ο Χαρτοφύλακας, επιμ. *Ταμείον Άνθολογίας, περιέχον άπασαν την έκκλησιαστικήν ένιαύσιον άκολουθίαν έσπερινοῦ, ὄρθρου, λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστής και τής λαμπροφόρου Αναστάσεως*, τόμος Β΄. Κωνσταντινούπολη, 1824.

Κατάλογοι Χειρογράφων

Γιαννόπουλος, Εμμανουήλ. *Τά χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς – Άγγλία*, τόμος Α΄. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2008.

Στάθης, Γρηγόριος. *Τὰ πρωτόγραφα τῆς ἐξηγήσεως εἰς τὴν Νέαν Μέθοδον*, τόμος Β΄. Ο Κατάλογος. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2016.

Στάθης, Γρηγόριος. *Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος*, τόμος Α΄. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 1975.

Στάθης, Γρηγόριος. *Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος*, τόμος Β΄. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 1976.

Στάθης, Γρηγόριος. *Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος*, τόμος Γ΄. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 1995.

Στάθης, Γρηγόριος. *Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος*, τόμος Δ΄. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2015.

Στρουμπάκης, Μιχαήλ. *Χειρόγραφα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης – Χίος. Αναλυτικὸς Περιγραφικὸς Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης τῆς Δημόσιας Κεντρικῆς Ἱστορικῆς Βιβλιοθήκης Χίου «Κοραῆς»*. Χίος: Εκδόσεις Ἄλφα, 2020.